

Доц. д-р Екатерина Тошева*, Ива Тасева**, д-р Драгомир Драганов***,
доц. д-р Венелин Бошнаков****

ЕФЕКТИ НА ПРОМЕНЕТЕ В ДАНЪЧНО-ТРАНСФЕРНАТА СИСТЕМА ВЪРХУ РАЗПРЕДЕЛЕНИЕТО НА ДОХОДИТЕ НА ДОМАКИНСТВОТА В БЪЛГАРИЯ: СИМУЛАЦИОНЕН АНАЛИЗ ЧРЕЗ МОДЕЛА EUROMOD ЗА ПЕРИОДА 2011-2015 Г.

Представени са емпирични резултати за оценка на ефектите от промените в данъчно-трансферните политики по доходите на лицата и домакинствата в България, получени чрез симулационния модел за страните от ЕС EUROMOD и статистически данни от изследването „Статистика на доходите и условията на живот”. Симулационният анализ е проведен чрез съпоставка на подоходните разпределения за отделните години, като параметрите на политиките от базовата 2011 г. се заменят с тези от сравняваните при фиксирана структура на населението и брутните пазарни доходи на домакинствата към базисната година. Резултатите показват, че промените в политиките са допринесли за увеличение на доходите предимно при домакинствата от най-бедните групи. Коефициентът на бедност е намалял с 1,3-2,9 процентни пункта (в зависимост от възприетия праг на бедност). Въпреки това нивото на бедност в България е сред най-високите в ЕС и са необходими допълнителни мерки, за да се подобри жизненият стандарт на домакинствата.¹

JEL: D31; H23; I38

Емпиричните изследвания на разпределението на дохода, икономическото неравенство и бедността в България са от специален интерес през годините на прехода към пазарна икономика поради тежките социални проблеми, свързани с рязкото обедняване на широки маси от населението. Въпреки безспорната стабилизация и растеж през периода на европейската интеграция те не са изгубили своята актуалност, доколкото проблемът с неравенството и поляризацията не само не е решен, но и се задълбочава, особено след настъпването на глобалната криза от 2008-2009 г. Същевременно наличието на систематични извадкови изследвания на домакинствата през последните 20 години осигурява значителна информационна база за анализа на подоходното неравенство и бедност у нас.

България е една от страните в ЕС с най-високи нива на бедност – за 2013 г. например относителният дял на лицата, изложени на риск от бедност

* УНСС, катедра „Статистика и иконометрия“, ekaterina_tosheva@yahoo.com; ** Институт за социални и икономически изследвания към Университета в Есекс; *** Институт за изследване на обществата и знанието при БАН; **** УНСС, катедра „Статистика и иконометрия“, venelinb@unwe.bg

¹ Авторите са признателни за приноса на всички минали и сегашни членове на консорциума EUROMOD за неговото създаване и развитие. Процесът на разширяване и актуализиране на EUROMOD е подкрепен финансово от Генерална дирекция „Заетост, социални въпроси и приобщаване“ на Европейската комисия (Progress Grant No.VS/2011/0445). Емпиричните резултати в разработката са извлечени чрез версия G2.75 на EUROMOD, използвана за обработка на микроданните от потребителската база данни EU-SILC-2012, предоставена от Eurostat (споразумение 59/2013-EU-SILC-LFS). Единствено авторите носят отговорност за евентуално допуснати неточности в изчисляването и интерпретацията на представените тук резултати.

или социално изключване, възлиза на 48% при средна стойност за ЕС-28 24,6% (Eurostat, 2016), като след нас са Румъния (40,4%), Гърция (35,7%), Латвия (35,1%) и др. Същевременно въздействието на социалните трансфери за понижаване на нивото на бедност в нашата страна е едно от най-слабите в ЕС (53% редуция на риска от бедност при 61% средно за Съюза).²

Поради високата си обществена значимост темата за неравенството и бедността заедно с политиките за тяхното ограничаване заема специално място в Годишния доклад на ИИИ-БАН за икономическо развитие на България от 2014 г. (Цанов, 2014). Едно от основните заключения в този доклад е, че социалните трансфери (като пряк инструмент на политиката по доходите) имат най-съществен ефект за понижаване на доходното неравенство. Същевременно се наблюдава относителна устойчивост на динамиката на бедността и неравенството. Прави се изводът, че факторите на този феномен са „структурни и дълбоко вкоренени в обществото ни“, а една радикална промяна тук би била значително предизвикателство за него (ИПИ, 2015).

В направеното от нас изследване са измерени промените в доходното разпределение и риска от бедност, настъпили през периода 2011-2015 г. вследствие от измененията в политиките по доходите, социалното осигуряване и социалните трансфери. За целта е използван българският модул в EUROMOD – паневропейския симулационен модел за анализ на данъчно-трансферната интервенция върху доходите на лицата и домакинствата в страните от ЕС.³, който осигурява големи възможности за количествено оценяване на ефектите от различни политики в областта на доходите и доходното данъчно облагане, както и за обосноваване на нуждата от конкретни реформи в тези области. Получените емпирични резултати позволяват да се оценят ефектите на различни политики за социално осигуряване и подпомагане, съответните приходи и разходи (De Agostini et al., 2015), както и потенциалните ефекти от т.нар. бюджетно неутрални реформи (Tasseva, 2016).⁴

В рамката на мултинационално изследване с използването на EUROMOD са получени резултати за българската данъчно-трансферна система за периода от 2001 до 2011 г. (Hills et al., 2014). Изследването изучава ефекта на промените в политиките върху реалните доходи на домакинствата в дадена страна вследствие от различни изменения в отделни компоненти на данъчните и трансферните системи. В допълнение към това De Agostini et al. (2015) представят резултати относно ефектите на промените в политиките в държавите от ЕС, вкл.

² Обобщено изследване на динамиката на доходното неравенство в България за продължителен период е проведено от В. Цанов и Б. Богданов (2012).

³ По-детайлно изложение относно EUROMOD вж. в Sutherland & Figari, 2013; Бошнаков и др., 2014; Tosheva et al., 2015..

⁴ Емпиричните резултати за промените в показателите за доходно неравенство и бедност в страните от ЕС, извлечени чрез EUROMOD, се актуализират непрекъснато, като промените в политиките се отразяват ежегодно, а статистическите бази от извадкови данни - на всеки две години (EUROMOD, 2016).

България, за периода 2008-2014 г. Установява се, че в реално изражение ефектите оказват положително влияние върху разполагаемия доход (дължащо се на реално нарастване на пенсиите в сравнение с това на възнагражденията) и са прогресивни по характер.

Този анализ обаче оползотворява по-стара база от микроданни, докато в нашето изследване количествените ефекти са оценени въз основа на по-актуална извадкова информация - предложени са нови аналитични резултати за всяка година от периода 2011-2015 г. относно последиците от промените в преките данъци, осигуровките за сметка на осигуреното лице, осигуровките за сметка на самоосигуряващите се, както и за следните групи обезщетения и помощи: лични и наследствени пенсии от фондовете на държавното обществено осигуряване (ДОО), помощи с подоходен тест и помощи без подоходен тест. Резултатите са получени въз основа на данни от общеевропейското извадково изследване „Статистика на доходите и условията на живот“ (EU-SILC), проведено през 2012 г.

Направеният анализ показва, че за целия изследван период е налице положителен ефект за разполагаемия доход от около 3% за всички домакинства, като той е най-значим при първите три децилни групи (+6-7%). Основен източник на този ефект е осъвременяването на пенсиите. Вследствие на това промените в политиките оказват цялостно позитивно въздействие върху относителния дял на населението в риск от бедност.

Основни промени в данъчноосигурителното и социалното законодателство в България през периода 2011-2015 г.

През 2011-2015 г. в тези области не настъпват промени, оказващи съществено влияние върху формирането и динамиката на разполагаемия доход на домакинствата у нас. Системата за облагане на доходите на физическите лица остава почти непроменена – за целия период е запазена данъчната ставка от 10% върху данъчната основа без т.нар. необлагаем минимум. Не се изменя особено и видът на доходите, които се включват в данъчната основа, в т.ч. и от гледна точка на данъчните облекчения.

Данъчна политика и социални осигуровки. Единственото изключение в тази посока е въведеното през 2014 г. данъчно облекчение за доходи, непревишаващи минималната работна заплата за страната (в сила от 1 януари 2014 г.), но то е отменено още от началото на следващата 2015 г (МС, 2014). За целия период остават без промяна и размерите на вноските за социално и здравно осигуряване, както и разпределението на вноските между осигурителя, осигуреното лице и държавата. Минималният осигурителен доход за самоосигуряващите се лица е без изменение (между 420 и 550 лв.), а максималният (за всички осигурени лица) плавно нараства - от 2000 лв. месечно през 2011 и 2012 г. до 2200 лв. през 2013 г., 2400 през 2014 г., като през 2015 г. достига до 2600 лв. (Национален осигурителен институт, 2015; Закон за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2015 г.). С ефект върху разполагаемия доход на домакинствата са увеличението на минималните осигурителни

доходи по икономически дейности и основни групи професии, но отчитайки общия ефект върху приходите от осигурителни вноски на държавното обществено осигуряване, това влияние не е толкова съществено.⁵

Що се отнася до социалното законодателство, там също няма сериозни изменения. За целия период не могат да бъдат посочени мащабни промени, насочени към регулиране на достъпа до социални плащания и тяхната адекватност. За някои от плащанията, например публичните пенсии, се предприемат отделни инициативи за поддържане на реалната им покупателна способност. За по-голямата част от плащанията обаче се провежда курс, насочен към естествено ограничаване на броя на получателите и задържане на нарастването на извършваните разходи.

Публични пенсии. Те са най-важният социален трансфер сред източниците на доходи за домакинствата - около 27% от общия доход средно на лице за периода 2011-2015 г. (вж. НСИ, 2016). През 2011 и 2012 г. поради бюджетни съображения не се извършва осъвременяване на пенсиите. През следващата 2013 г. те са осъвременени по ред и начин, гарантиращ компенсиране на цялата натрупана инфлация от момента на последното осъвременяване (юли 2009 г.). През 2014. и 2015 г. се прилага т.нар. швейцарско правило, като пенсиите са осъвременени, смятано от 1 юли съответно с 2.7 и 1.9%. Промените в пенсиите се отразяват положително върху тяхната реална покупателна способност и средната пенсия (за всички видове) от малко над 263 лв. през 2010 г. се увеличава до около 267 лв. през 2011 г. и достига 310 лв. през 2014 г., отчитайки реален ръст от над 10% за периода 2010-2014 г.⁶

Семейни помощи. Съвсем различен подход се предприема по отношение на другите социални плащания, едни от най-разпространените сред които са семейните помощи. Преобладаващата част от тях се отпускат след подоходен тест – проверка на средния месечен доход на член от семейството за последните 12 месеца. За целия изследван период този „праг“ не се променя (350 лв.). Едновременно с това се повишават общите номинални домакински доходи. Като резултат достъпът до семейни помощи се ограничава и те се концентрират в най-нискодоходните групи от обществото. По данни на Министерството на труда и социалната политика (МТСП) все повече намалява и броят на децата, за които се извършват такива плащания – от около 821 хил. през 2011 г. до малко под 778 хил. през 2014 г.

Същевременно рядко се предприемат законодателни инициативи, насочени към увеличаване на размерите на месечните семейни помощи. За периода

⁵ Например според мотивите към внесения от Министерския съвет проект на Закон за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2015 г. само 35,4 млн. лв. от общото увеличение на приходите (без трансферите) от около малко над 153 млн. лв. ще се дължи на повишението на минималните осигурителни доходи средно с 4,4% спрямо 2014 г.

⁶ Отделно от това през периода 2013-2015 г. се възстановява практиката за целеви еднократни добавки (от 40 до 50 лв.) за пенсионерите с най-ниски пенсии (т.нар. коледни и великденски добавки), което обаче не се отчита при симулационния анализ.

2011-2013 г. те остават 35 лв. месечно за всяко дете (150% от размера на помощта за близнаци и 200% - за дете с трайно увреждане). През 2014 г. месечната помощ за второ дете се покачва до 50 лв., с което се повишава и стойността на месечната помощ за близнаци и за деца с трайни увреждания. Не се променят обаче размерите на помощите за първо дете, както и на другите видове семейни помощи (еднократни и месечни), сред които например е еднократната помощ при раждане.

Контрибутивни краткосрочни обезщетения. За разлика от ситуацията при публичните пенсии политиката спрямо другите широкоразпространени социални плащания, а именно контрибутивните краткосрочни обезщетения от държавното обществено осигуряване (например обезщетения за бременност и раждане, отглеждане на малко дете, безработица и др.), е насочена към ограничаване на нарастването на техните размери. Това става по два начина. Първият е, като се увеличава периодът за определяне на възнаграждението, от който се изчислява размерът на обезщетението. Като примери могат да се посочат *паричните обезщетения при временна неработоспособност поради общо заболяване и обезщетенията за бременност и раждане и за безработица*.⁷ Увеличаването на периода води до известно „изравняване“ на доходите в отделните етапи от трудовата кариера, до елиминиране на големите разлики и в повечето случаи – до намаляване на средното възнаграждение, от което се изчислява обезщетението. Вторият начин е, като се задържа нарастването на сумите за онези обезщетения, чиито размери се определят по законов път. Например при *обезщетението за отглеждане на малко дете до 2-годишна възраст* дълго време месечният размер не е изменян. За периода от 1 януари 2011 г. до 30 юни 2013 г. той е 240 лв., от втората половина на 2013 г. - 310 лв., а от началото на 2014 г. до момента - 340 лв.

Особено консервативен подход се прилага по отношение на *социалните помощи*. Освен с подоходен тест по-голяма част от тях се определя и след преценка на имуществото, семейното положение, здравословното състояние и др. Например правото на месечна социална помощ възниква за лица и семейства, чийто доход за предходния месец е по-нисък от т.нар. диференциран минимален доход (определя се за отделни категории лица и семейства).⁸ Реално достъпът до месечно социално подпомагане би се разширил, ако се увеличава: *първо*, размерът на гарантирания минимален доход или, *второ*, нормативно определените проценти за определяне на диференцирания минимален доход за отделните категории лица и семейства. Нито едно от тези обстоятелства обаче не е налице – за целия период 2011-2015 г. размерът на гарантирания минимален доход е 65 лв. месечно, не се повишават и процентите за определяне на правото на достъп

⁷ Тези промени не се отразяват в симулационната схема на EUROMOD за обезщетенията в България, тъй като изследването SILC не предоставя данни за осигурителния доход на лицата за изминали периоди. На този етап не е възможно да се оцени как биха се изменили крайните резултати вследствие отчитането на промените в този вид обезщетение.

⁸ Този доход е процент от т.нар. гарантиран минимален доход, определян от Министерския съвет.

до месечна социална помощ. Така входът на системата за социално подпомагане все повече се „затваря“, отражение на което е фактът, че общо за периода от 2011 г. до 2014 г. по данни на МТСП броят на изплатените месечни социални помощи варира между 47,8 хил. и около 52,5 хил. лв. (МТСП, 2012; 2013; 2014; 2015).

Оценяване на ефектите чрез данъчно-трансферния микросимуляционен модел EUROMOD: методика и данни

За да се оцени ефектът на посочените промени в политиките по данъчно облагане, социално осигуряване и социална защита за изследвания период върху разполагаемия доход на домакинствата, е приложен методът на микросимулацията. Той предполага обработка на данните за домакинствата в България, осигурени от изследването „Европейска статистика на доходите и условията на живот“ (EU-SILC), проведено от НСИ през 2012 г., в което са наблюдавани множество променливи за доходите на лицата и домакинствата за 2011 г. Микросимуляционните методи осигуряват възможност за оценяване на преразпределителните и фискалните ефекти от данъчно-трансферните промени, осъществени у нас през периода между 2011 и 2015 г. – на съвкупно ниво, след като са измерени промените при всяко домакинство в извадката. Както вече посочихме, за симулиране на данъчните и социалните политики е използван обоевропейският данъчно-трансферен микросимуляционен модел EUROMOD.

Данъчно-трансферният модел EUROMOD

EUROMOD използва данни от национална представителна извадка за домакинствата в България от наблюдение EU-SILC-2012, която съдържа информация за брунтните пазарни доходи, състоянието на пазара на труда и други характеристики на лицата и домакинствата. Въз основа на тези данни чрез модела се прилагат правилата за данъчните и социалните политики, *действащи към 30 юни* за съответната година,⁹ като на ниво „лице“ и на ниво „домакинство“ се оценяват преките данъци, осигурителните вноски и паричните обезщетения и помощи, както и общият разполагаем (нетен) доход на домакинството. Поради ограничения обхват на показателите в проучването (например данни за преходни трудова история и осигурителни вноски на лицата) чрез EUROMOD не могат да се симулират правата за получаване на определени помощи (например пенсии за възраст или обезщетения за инвалидност). В този случай моделът използва фактическите данни за доходите, които са директно регистрирани по време на изследването EU-SILC-2012, когато домакинствата са подали информация за тях.

Едно от основните предимства на EUROMOD (и на микросимуляционните модели общо) е, че чрез него може да се симулира правото за получаване на

⁹ Това на практика означава, че когато се интерпретират резултати за 2013 г., се има предвид към 30.06.2013 г.

помощи и данъчните задължения на лицата/домакинствата в рамките на различни данъчни и трансферни сценарии. В модела са интегрирани сложните взаимодействия между данъчно-трансферните политики, характеристиките на домакинствата и тяхното материално състояние. Това дава възможност коректно да се оценят преките ефекти от политиките върху разпределението на доходите на домакинствата, бедността и неравенството. Поради значителния си потенциал за детайлизиран анализ EUROMOD е широко използван за целите на много емпирични изследвания в областта на социалната политика, данъчно-трансферните системи и др.¹⁰

EUROMOD (както и микросимулационните модели изобщо) има и някои ограничения. Чрез него не могат да се оценят и анализират възможните поведенчески реакции на домакинствата, свързани например с участието в пазара на труда или сивата икономика, които са изключително сложни за моделиране и често са с висока степен на неопределеност. Моделът не взима под внимание също и предоставените помощи в натура, както и платените косвени данъци (като ДДС и акцизи), поради което те не са обект на нашия анализ. Резултатите от симулациите в EUROMOD обаче се валидират както на ниво домакинства (чрез проверка за регистрация на валидни стойности), така и на съвкупно равнище – чрез сравнения с обобщаващите характеристики от административни източници за броя на получаващите обезщетения лица, броя на данъкоплатците и т.н.¹¹

Както беше посочено, *използваните тук данни* са осигурени от изследването „Европейска статистика на доходите и условията на живот“ за 2012 г. с референтен период за доходите 2011 г. Извадката съдържа 5679 домакинства с 14 487 лица (22 деца, родени след референтния период за доход, и 28 домакинства (92 лица с липсваща информация са отпаднали от първоначалната извадка). Резултатите от EU-SILC съдържат много богата информация за социално-икономическите характеристики и финансовото състояние на индивидите и домакинствата в България. Изследването е и основен източник на данни за оценката на показателите за бедност и неравенство в страната, които регулярно се публикуват от Националния статистически институт и от базата показатели на Евростат.

За да се отчете номиналното нарастване на доходите между референтната (базовата) 2011 г. и сравняваните в нашия анализ години (2012, 2013 и 2014), са използвани специфични коефициенти за отделните източници на доходи (определяни като „фактори на растежа“ - *uprating factors*). Например трудовите доходи са актуализирани с годишния темп на нарастване на средните месечни доходи от труд в страната; обезщетенията за безработица, пенсиите за възраст, някои малки социални помощи, които не могат да бъдат симулирани с

¹⁰ За цялостен преглед и основни приложения на модела вж. Sutherland & Figari, 2013.

¹¹ За по-детайлно описание на българския компонент в EUROMOD вж. Бошнаков и др., 2014; Tosheva et al., 2015.

наличната в EU-SILC информация, също са актуализирани, следвайки правилата за индексация (вкл. задължителните правила за индексация и текущите промени). Не са симулирани промени в пазара на труда, състава на домакинствата или демографските характеристики на населението през този период.

Методология на изследването

Нов момент в развитието на данъчно-трансферния симулационен модел EUROMOD е аналитичният инструмент PET (Policy Effect Tool), разработен по метода на Bargain & Callan (2010), който е интегриран в него през 2015 г. Основната цел на модула е да извлече оценки за ефекти на различни промени в политиките по данъчно облагане, социално осигуряване и социална защита върху разполагаемия доход на домакинствата (респ. върху разпределението по доход общо за всички домакинства или за специфични групи), както и върху показателите за бедност и неравенство. Разликата между разполагаемия доход на домакинствата за два периода може да се дължи на различни причини: промени в данъчноосигурителната и социалната политика, в пазарния доход, в структурата на домакинствата и т.н. Чрез PET се прави оценка на ефекта върху разполагаемия доход на домакинствата, дължащ се *само на промените в политиките* по данъчно облагане, социално осигуряване и социална защита.¹² Ефектът от тези промени може да се оцени както в номинално, така и в реално изражение, като се отстрани влиянието на нарастването или намаляването на равнището на цените. Това дава възможност да се оцени количествено как измененията в параметри на съществуващи политики (или въвеждането на нови и респ. отмяната на съществуващи политики) се отразява върху доходите и жизнения стандарт на населението.

Изследователският въпрос, на който се търси отговор чрез резултатите от PET, е какъв би бил разполагаемият доход на домакинствата в България през даден базов период (период 1), ако политиките по данъчно облагане, социално осигуряване и социална защита се заменят с тези през периода, за който се извършва сравнението (период 2).¹³ Промените в данъчноосигурителните и социалните политики между два периода могат да рефлектират върху разполагаемия доход на домакинствата основно чрез: първо, „*пряк*“ ефект, който може да се изчисли за всяко домакинство, като се вземат предвид неговите характеристики и пазарни доходи през базовия период; второ, „*непряк*“ ефект, който е резултат от промени в поведението на домакинствата (свързани

¹² Този аналитичен подход е основан върху модел на съпоставка на действителни с условни резултати, стъпвайки на принципа „what-if“ – какви обобщаващи резултати биха се получили, ако се промени даден тестван параметър, при условие че всички останали характеристики на системата останат без изменение (counterfactual research design) (вж. по-подробно Bargain and Callan, 2010).

¹³ Въпросът може да бъде зададен и по отношение на период 2 – за целта са нужни микроданни за характеристиките на населението и пазарните доходи по това време. При разработването на нашия анализ обаче разполагаме с налични данни само за период 1.

например с пазара на труда). Тук предмет на изследване е *само* прекият ефект от промените, т.е. получава се оценка *единствено на промените в политиките*. Трябва да се подчертае, че структурата на населението за целия разглеждан период остава постоянна, тъй като, както вече посочихме, използваме данни от изследването „Статистика на доходите и условията на живот“, проведено през 2012 г. Брунтните пазарни доходи са осъвременени в съответствие с нарастването на средната работна заплата. Оценката на ефекта в реално изражение е направена с помощта на хармонизирания индекс на потребителските цени, публикуван от Националния статистически институт.

За решаване на поставения изследователски въпрос политиките по данъчно облагане, социално осигуряване и социална защита за два периода се прилагат върху домакинствата и техните пазарни доходи от базовия период. Така чрез промяната в разполагаемия доход на домакинствата може да се оцени прекият ефект от промените в политиките, както и влиянието на ефекта от тези промени върху различни агрегатни показатели за благосъстоянието на домакинствата (например нивото на бедността или Джини-коефициента на неравенство).

Формално информацията за характеристиките на индивидите и домакинствата и техните пазарни доходи за периода t могат да бъдат изразени във вектор y . Монетарните параметри на данъчноосигурителните и социалните политики са обозначени с p (например размерът на социалните помощи или данъчните прагове); немонетарните параметри - със s (например размерът на маргиналните данъчни ставки или социалните осигуровки), а правилата на политиките - с d (например плосък или прогресивен данък върху доходите). Тогава разполагаемият доход на домакинствата може да бъде изразен чрез функцията $d_t(p_t, s_t, y_t)$, където правилата на политиките преобразуват пазарните доходи на домакинствата, приемайки за аргументи параметрите на политиките и характеристиките на населението. Показателите за благосъстоянието на домакинствата могат да бъдат изразени като $I[d_t(p_t, s_t, y_t)]$. С помощта на РЕТ ефектът от промените в политиките върху даден показател за благосъстоянието на домакинствата, изчислен по отношение на домакинствата и техните пазарни доходи за период 1, може да се оцени чрез:

$$\Delta I = I \left[d_2 \left(\frac{1}{\alpha} p_2, s_2, y_1 \right) \right] - I[d_1(p_1, s_1, y_1)],$$

където α е коефициентът, с който се коригират монетарните параметри на политиките от период 2, например размерът на социалните помощи (вж. De Agostini et al., 2015). Този коефициент може да е равен на 1 или на HICP,¹⁴ което дава оценка за прекия ефект на политиките съответно в номинална или в реална стойност.

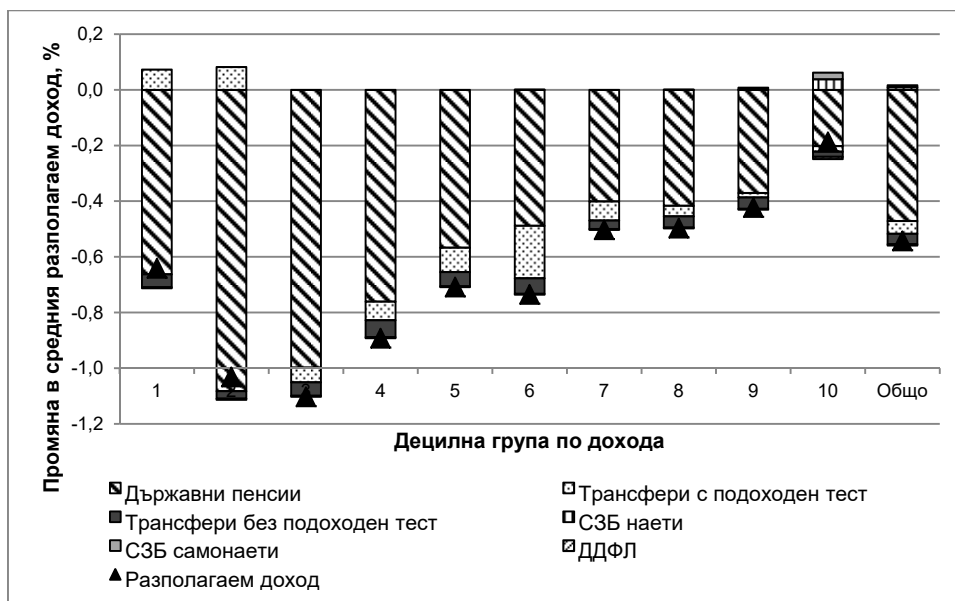
¹⁴ Harmonised Index of Consumer Prices (HICP) се извлича на базата на хармонизирания индекс на потребителските цени от Евростат.

Резултати

Чрез описания метод е оценен ефектът на промените в основните политики на България общо за периода 2011-2015 г., както и на верижна база – за всяка от годините спрямо предходната. Изследван е ефектът общо и поотделно за следните групи обезщетения и помощи: лични и наследствени пенсии от фондовете на държавното обществено осигуряване, помощи с подоходен тест, помощи без подоходен тест, както и за преките данъци, осигуровките за сметка на осигуреното лице и тези за сметка на самоосигуряващите се. Анализирани са промените общо за домакинствата у нас по децилни групи, както и за някои специфични видове домакинства. Оценен е и ефектът на промените върху линията на бедност за разглеждания период.

Фигура 1¹⁵

Ефект на промените в политиките върху средния разполагаем доход (2011-2012 г.)

За периода 2011-2012 г. се установява негативен ефект от промените в политиките, като в реално изражение той възлиза на -0,54% (вж. фиг. 1).

¹⁵ Диаграмите представят резултати от авторски изчисления, получени чрез EUROMOD въз основа на данните от EU-SILC-2012. Децилните групи домакинства са формирани по дохода от базовата година. Във фигурите са използвани следните съкращения: ДДФЛ – данък върху доходите на физическите лица; СЗВ – социално- и здравноосигурителни вноски.

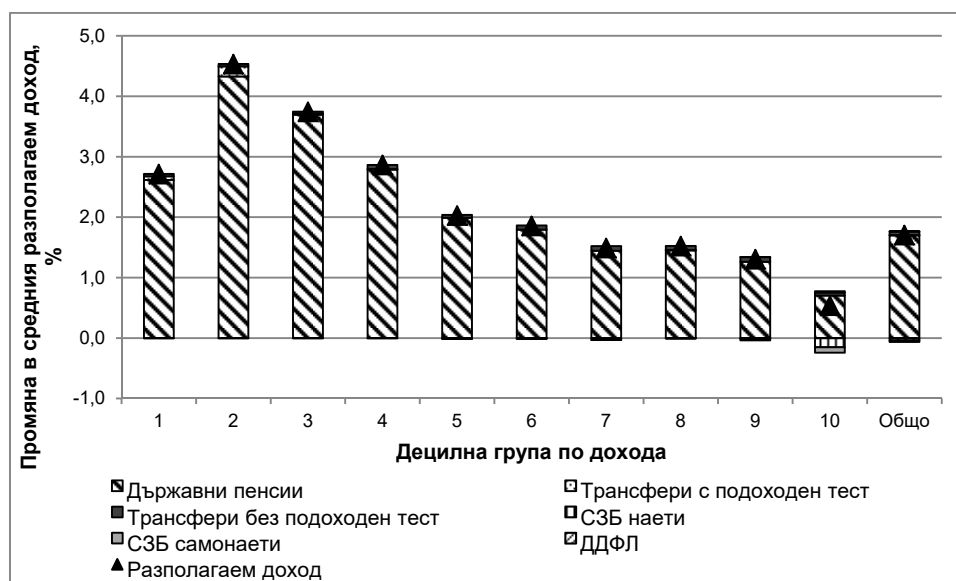
Ефекти на промените в данъчно-трансферната система върху разпределението на доходите...

Основната причина е липсата на индексация на пенсиите и наличието на инфлация от около 2,3%.¹⁶ Спадът е приблизително 0,5% за всички домакинства, а най-голямо отражение има във втори и трети децил – спад около 1%. Това е единственият подпериод, за който се установява *регресивен ефект от промените в политиките* – основното намаление в разполагаемия доход е отчетено за първите децилни групи. Останалите инструменти имат незначим ефект в реално изражение (общо и по децилни групи под 0,05%). В номинално изражение се установява положителен ефект на помощите с подоходен тест при най-бедните (в първи и втори децил - съответно 1 и 0,3%), дължащо се на увеличението на целевата помощ за отопление.

Допълнителният анализ по видове домакинства показва, че при всички видове е налице отрицателен реален ефект. Очаквано, най-силно засегнати са едночленните домакинства с лице над 65 години и домакинствата с поне един член от тази възрастова група – съответно спадът в разполагаемия доход с се оценява на около 2%.

Фигура 2

Ефект на промените в политиките върху средния разполагаем доход (2012-2013 г.)

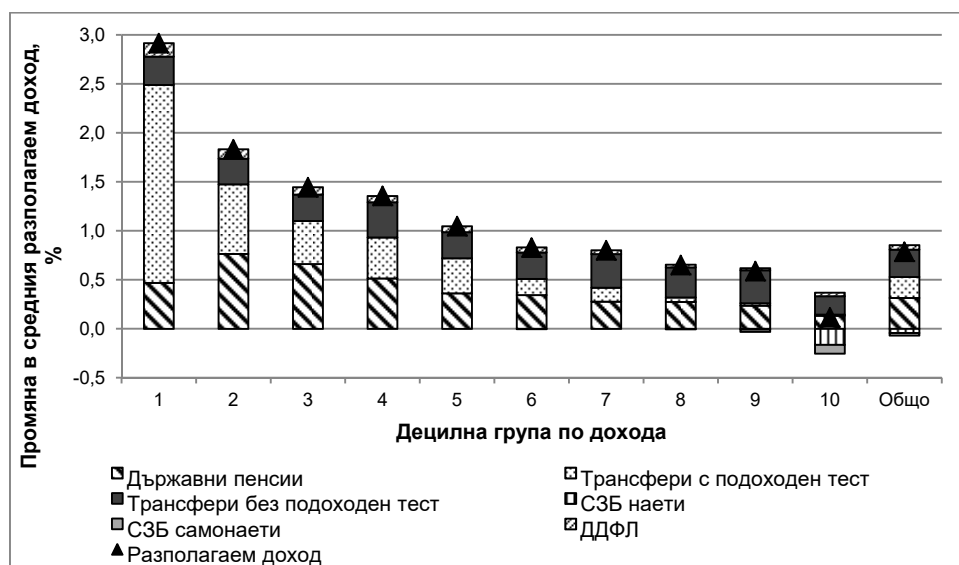
За периода 2012-2013 г. е налице положителен ефект върху разполагаемия доход, дължащ се изключително на осъвременяването на пенсиите от

¹⁶ В номинално изражение беше очаквано да липсва ефект от промени в пенсиите.

01.04.2013 г. (вж. фиг. 2). В номинално изражение увеличението е 1,8%, а в реално – 1,7%. Ефектът е най-голям в първа до четвърта група – над 2,7%, като във втора група достига до 4.3.% в реално изражение. Осъвременяването на пенсиите се отразява най-силно върху домакинствата с един или повече членове над 65 години, като реалният положителен ефект достига до 7%. През този период се наблюдава повишение на максималния осигурителен доход от 2000 лв. през 2012 г. на 2200 лв. от 2013 г., което рефлектира върху увеличените осигурителни вноски. Въпреки това ефектът в десетата децилна група е незначителен – най-вероятно поради факта, че само около 1% от лицата в извадката получават доходи, превишаващи максималния осигурителен доход. В сравнение с предходния период през 2013-2012 г. промените в политиките имат прогресивен ефект, като най-голямо покачване (над 2%) на разполагаемия доход се наблюдава в първите четири децилни групи.

Фигура 3

Ефект на промените в политиките върху средния разполагаем доход (2013-2014 г.)

За периода 2013-2014 г. разполагаемият доход в номинално изражение общо за всички домакинства нараства с 0,37% (фиг. 3). В реално изражение увеличението е по-голямо – 0,79% за всички децилни групи, тъй като през този период индексът на потребителските цени е под 1 (0,98). В първия децил повишението е 2,9%, във втория – 1,8%, а в последните пет децилни групи то е под 1%.

Очакван е ефектът при домакинствата с по-ниски доходи за сметка на политиките по социално подпомагане. По-конкретно, налице е покачване на разполагаемия доход за сметка на трансферите с подоходен тест в по-ниските децилни групи - съответно 2% за първия и 0,7% за втория децил. Увеличението в разполагаемия доход за сметка на помощите без подоходен тест е 0,28% в реално изражение, като между отделните децилни групи липсват съществени различия. Причина за това е нарастването на паричното обезщетение за оглеждане на малко дете до 2-годишна възраст (1.01.2013-30.06.2013 г. – 240 лв.; 1.07.2014-31.12.2014 г. – 310 лв.; от 1.01.2014 г. – 340 лв.). Същото е и увеличението за сметка на пенсиите, дължащо се на дефлацията (за периода 01.07.2013 - 30.06.2014 г. няма номинално повишение на пенсиите).

През 2014 г. е прието данъчно облекчение за доходи, непревишаващи минималната работна заплата, което намира отражение в слабо увеличение за сметка на данъците в първи и втори децил – около 0,1%. Незначимото намаление на разполагаемия доход в десети децил се дължи на покачването на максималния осигурителен доход от 2200 лв. през 2013 на 2400 лв. през 2014 г. Наличието на дефлация оказва положително влияние върху разполагаемия доход за сметка на пенсиите - увеличението е около 0,3% за всички домакинства, като то е най-съществено за втория децил, където достига 0,77%.

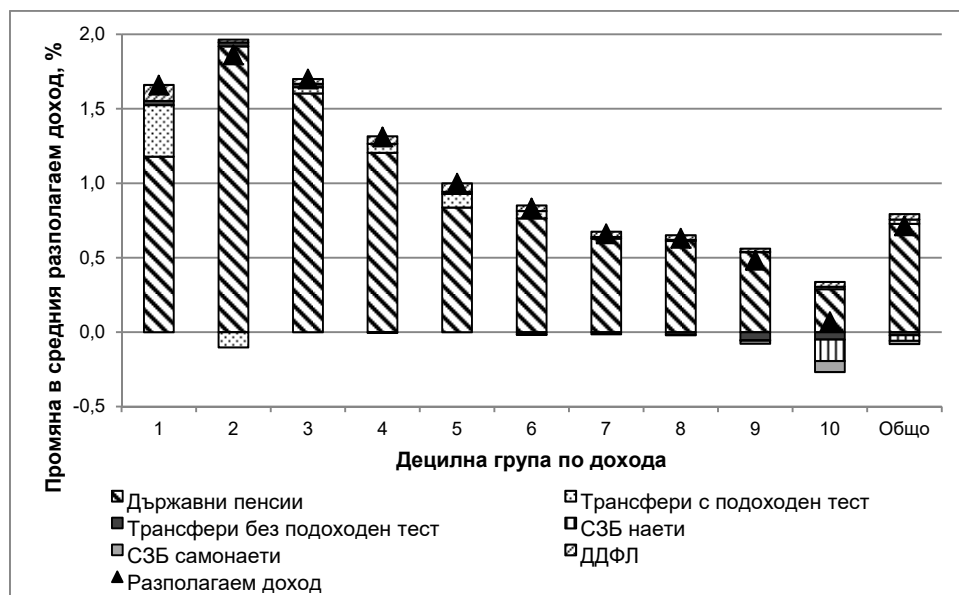
През 2013-2014 г. промените в политиките по видове домакинства засягат тези с едно, две и три и повече деца, като положителният ефект за последните е малко под 2%. Интерес представлява фактът, че при домакинствата с едно дете ефектът е главно за сметка на помощите без подоходен тест, при тези с две деца и на самотни родители той е приблизително еднакъв за сметка на помощите без и с подоходен тест, докато при домакинствата с три деца ефектът е почти изцяло за сметка на помощите с подоходен тест.

За периода 2014-2015 г. ефектът от промените в политиките се оценява на 0,42% в номинално и 0,71% в реално изражение общо за всички домакинства (вж. фиг. 4). Най-голям положителен ефект има при втория децил – 1,86%. В реално изражение този ефект е основно за сметка на пенсиите – 0,73% (дължащ се на осъвременяването им от 1.07.2014 г.), като очаквано той е най-висок във втора и трета децилна група (съответно 1,92 и 1,6%). Поради това най-голям положителен ефект (около 3%) се наблюдава при домакинствата с един или повече членове над 65 години.

Положителен ефект в разполагаемия доход в първите децилни групи оказват също непроменените размери на помощите в номинално изражение, както и наличието на ниски нива на дефлация. Аналогично на предходния период, повишаването на максималния осигурителен доход от 2400 лв. през 2014 г. на 2600 лв. от 2015 г., респ. увеличените осигурителни вноски, рефлектира незначимо върху разполагаемия доход в десетия децил.

Фигура 4

Ефект на промените в политиките върху средния
разполагаем доход (2014-2015 г.)

Отпадането на данъчното облекчение за доходи, непревишаващи минималната работна заплата, би трябвало да породи негативен ефект върху всички децилни групи. В същото време се очаква въведеното през 2015 г. данъчно облекчение за семейства с деца да окаже положителен ефект върху располагаемия доход. От данните във фиг. 4 се вижда, че сумарният ефект на двете промени се изразява в незначително увеличение на дохода за всички домакинства (0,04%), главно при тези с деца (очаквано при тези с три и повече деца той е най-голям), както и при самотните родители.

Може да се обобщи, че *през целия изследван период 2011-2015 г.* е налице положителен ефект върху располагаемия доход от около 3% за всички домакинства (вж. фиг. 5). Той е най-значим в първите три децилни групи (+6-7%), а за последната е под 1%. Основен източник на този ефект е осъвременяването на пенсиите – около 2,5% за всички домакинства, като във втори и трети децил той е над 5%. При едночленните домакинства с лице над 65 години, както и при такива с един или повече такива членове ефектът достига до 10%

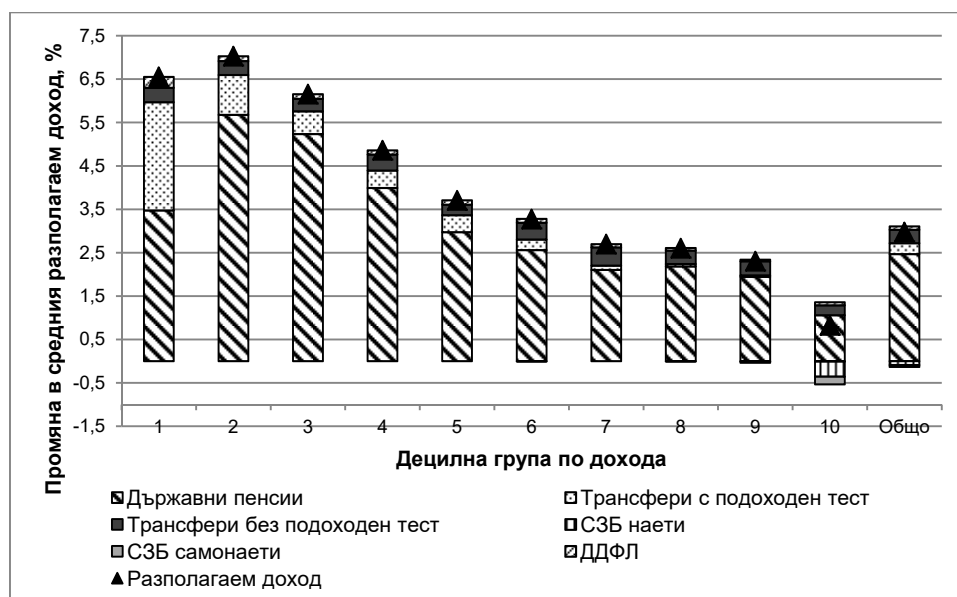
Друг източник на положителен ефект са политиките по социалните помощи с подоходен тест (0,25% за всички домакинства), като той очаквано е най-голям в първия децил - около 2,5%, защото политиките за такъв тип

Ефекти на промените в данъчно-трансферната система върху разпределението на доходите...

социални трансфери са насочени именно към тези домакинства. Положителен, макар и значително по-слаб ефект (0,3%), се отчита и за сметка на помощите без подоходен тест, като тук не се забелязват големи вариации между децилните групи. Той е основно при домакинствата с две деца и при тези с три и повече деца (около 2,5%), като при първия тип домакинства ефектът от помощите без и с подоходен тест е приблизително еднакъв, а при втория е в резултат от помощите с подоходен тест. Увеличаването на максималния размер на осигурителния доход на три пъти през изследвания период не се отразява значимо – това повлиява, и то главно негативно, върху домакинствата в десетия децил. Намалението за сметка на осигурителните вноски на осигуреното лице и на самоосигуряващите се е само около 0,14% в десетия децил, което, както вече посочихме, се дължи, на малкия брой лица в извадката, осигуряващи се на максималния осигурителен праг.

Фигура 5

Ефект на промените в политиките върху средния разполагаем доход (2011-2015 г.)

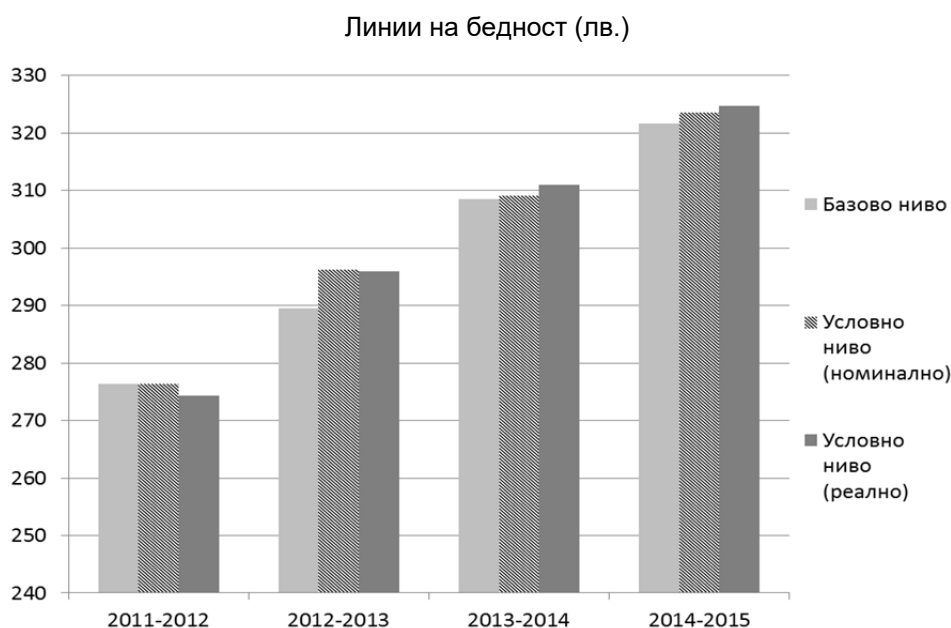
Интерес представлява и оценката на общото влияние на промените в политиките по данъчно облагане, социално осигуряване и социална защита върху показатели за бедност - общо и за специфични групи. На фиг. 6 са

показани стойностите на линията на бедност, оценени при различни условия:

1) при структура на населението от 2011 г. (SILC 2012), пазарни доходи за базовата година и параметри на политиките за *базовата* година;

2) при структура на населението от 2011 г. (SILC 2012), пазарни доходи за базовата година и параметри на политиките за *сравняваната* година (условно ниво).

Фигура 6

Оценен е и относителният дял на населението в риск от бедност при структура на населението, базирана на SILC 2012 с данни за 2011 г., и следните условия (вж. табл.1):

1) пазарни доходи за базовата година, параметри на политиките и линия на бедност за базовата година (т.нар. базов сценарий);

2) пазарни доходи за базовата година, параметри на политиките и линия на бедност за сравняваната година;

3) пазарни доходи за базовата година, параметри на политиките за сравняваната година и линия на бедност за базовата година (условна схема, определена като „сценарий с базова котва“ за линията на бедността).

Сравнението между показателите дава възможност да се разкрие доколко изолираният ефект на промените в политиките се отразява върху бедността и неравенството.

Ефекти на промените в данъчно-трансферната система върху разпределението на доходите...

Таблица 1

Промени в относителната бедност при промяна на политиките през годините от периода 2012-2015 г.

Период	Базова година	Промяна в относителната бедност (без котва)				Промяна в относителната бедност (с котва)			
		Номинален ефект		Реален ефект		Номинален ефект		Реален ефект	
		Условна стойност (крайна год.)	Промяна	Условна стойност (крайна год.)	Промяна	Условна стойност (крайна год.)	Промяна	Условна стойност (крайна год.)	Промяна
1.1. Общо население									
2011-2012	20.0	20.0	0.0 (0.03)	20.3	0.3 *** (0.09)	20.0	0.0 (0.03)	20.6	0.5 *** (0.09)
2012-2013	20.6	19.8	-0.9 *** (0.21)	19.8	-0.8 *** (0.21)	18.7	-1.9 *** (0.19)	18.7	-1.9 *** (0.19)
2013-2014	20.4	20.0	-0.4 *** (0.12)	19.9	-0.5 *** (0.12)	20.0	-0.4 *** (0.12)	19.5	-0.9 *** (0.17)
2014-2015	21.1	20.8	-0.3 *** (0.10)	20.6	-0.5 *** (0.12)	20.4	-0.6 *** (0.12)	20.0	-1.0 *** (0.16)
2011-2015	20.0	18.9	-1.1 *** (0.23)	18.9	-1.1 *** (0.23)	17.5	-2.5 *** (0.23)	17.5	-2.5 *** (0.23)
1.2. Жени									
2011-2012	21.7	21.7	0.0 (0.04)	22.1	0.3 *** (0.08)	21.7	0.0 (0.04)	22.3	0.6 *** (0.09)
2012-2013	22.4	21.4	-1.1 *** (0.23)	21.4	-1.0 *** (0.23)	20.3	-2.2 *** (0.21)	20.3	-2.1 *** (0.21)
2013-2014	22.2	21.8	-0.4 *** (0.14)	21.6	-0.6 *** (0.15)	21.7	-0.4 *** (0.14)	21.2	-1.0 *** (0.19)
2014-2015	23.0	22.6	-0.4 *** (0.11)	22.4	-0.6 *** (0.13)	22.3	-0.7 *** (0.13)	21.8	-1.2 *** (0.18)
2011-2015	21.7	20.4	-1.3 *** (0.25)	20.4	-1.3 *** (0.25)	18.8	-2.9 *** (0.26)	18.8	-2.9 *** (0.26)
1.3. Деца									
2011-2012	25.0	25.0	0.0 *** (0.00)	25.1	0.0 (0.03)	25.0	0.0 *** (0.00)	25.1	0.1 * (0.06)
2012-2013	25.0	25.6	0.6 ** (0.24)	25.6	0.6 ** (0.24)	24.6	-0.3 ** (0.13)	24.6	-0.3 ** (0.13)
2013-2014	25.6	24.8	-0.8 ** (0.35)	24.8	-0.8 ** (0.35)	24.8	-0.8 ** (0.35)	24.8	-0.8 ** (0.35)
2014-2015	25.4	25.3	-0.1 (0.15)	25.3	-0.1 (0.15)	25.2	-0.3 * (0.15)	25.1	-0.4 ** (0.17)
2011-2015	25.0	24.6	-0.5 (0.36)	24.6	-0.5 (0.36)	23.4	-1.7 *** (0.41)	23.4	-1.7 *** (0.41)

Забележка. В скобите са представени асимптотични стандартни грешки. Статистическа значимост на промяната е установена при: * 10% риск ($p < 0.1$), ** 5% риск ($p < 0.05$), *** 1% риск ($p < 0.01$).

Източник. Собствени изчисления с помощта на EUROMOD.

Във връзка с представените в табл. 1 данни трябва да уточним следното:

- Сценарият за изчисляване на условна стойност (counterfactual) предполага изчисляване на разполагаемия доход на домакинствата по данъчно-трансферните правила на *крайната година* от всеки период, наложени върху доходите и структурата на населението към *началната година*, и извличане на разпределението на домакинствата по доход.

- Относителната линия на бедност *без котва* е 60% от медианния еквивалентен разполагаем доход на домакинствата, определена от разпределението за крайната година (сценарий „крайна година“).

- Относителната линия на бедност *с котва* е 60% от медианния еквивалентен разполагаем доход на домакинствата, определена от разпределението при „базовия сценарий“.

- „Базов сценарий“ се определя чрез разпределението по дохода на домакинствата в *началната година* от периода, получено чрез приложението на данъчно-трансферните правила от *същата година*, наложени върху доходите и структурата на населението от *същата година*.

За периода 2011-2012 г. в номинално изражение не се наблюдава промяна в линията на бедност, но липсата на изменения в политиките за социална защита и наличието на инфлация рефлектират върху *намаляването на линията на бедност в реално изражение с около 2 лв.* (вж. фиг. 6). Негативният ефект от липсата на осъвременяване на пенсиите и инфлацията се отразява основно върху относителния дял на жените в бедност – от 21,7% те се увеличават до 22,3% (табл. 1.2). Общото повишение на относителния дял на населението в риск от бедност е от 20,0 на 20,6% (табл. 1.1).

За периода 2012-2013 г. основно поради осъвременяването на пенсиите линията на бедност се покачва с 6.4 лв. (фиг. 6). При сравнение на показателя „относителен дял на населението в риск от бедност“, оценен при пазарни доходи за 2012 г., параметри на политиките за 2013 г. и линия на бедност за 2012 г. (базова котва), с този при параметри от 2012 г. се установява спад от 1,9 пункта - от 20,6 на 18,7% (табл. 1.1). Очаквано, намалението е най-голямо при жените в риск от бедност - от 22,4 на 21.3% (табл. 1.2).

За периода 2013-2014 г. сравнението между двата показателя свидетелства, че в реално изражения промените в политиките имат положителен ефект, при което линията на бедност се покачва с 2,4 лв. Промените повлияват и върху дела на населението в риск от бедност – в реално изражение е налице намаление с 0,9 пр.п. (линия на бедност „с котва“ 2013 г. – табл.1.1). Положителният ефект от промените в семейните помощи през този период се отразява върху относителния дял на децата в риск от бедност, които намаляват с 0,8 пр.п. (табл. 1.3), а също и на жените в риск от бедност – при тях той спада с 1 пр.п. (табл. 1.2).

За 2014-2015 г. основната промяна - индексацията на пенсиите, рефлектира върху реалното повишаване на линията на бедност с 3.1 лв. (фиг. 6) и съответното намаляване на относителния дял на населението в риск от бедност с 1 пр. п. (табл. 1.1). Очаквано, най-значим е ефектът върху дела на жените в риск от бедност, който се понижава от 23% (при пазарни доходи за 2014 г., параметри на политиките за 2014 г. и линия на бедност за същата година) на 21,8% (пазарни доходи за 2014 г., параметри на политиките за 2015 г. и линия на бедност „с котва“ от 2014 г.).

За целия изследван период може да се обобщи, че промените в политиките по данъчно облагане, социално осигуряване и социална защита *оказват*

Ефекти на промените в данъчно-трансферната система върху разпределението на доходите...

положителен ефект върху относителния дял на населението в риск от бедност. Този показател, оценен при пазарни доходи за 2011 г., параметри на политиките за 2011 г. и линия на бедност за 2011 г. – съпоставен с условната му величина, получена при пазарни доходи за 2011 г., параметри на политиките за 2015 г. и линия на бедност „с котва“ от 2011 г. – *показва понижение за 5-годишния период в размер на 2,5 пр. п.* - от 20,0 на 17,5% (табл. 1.1). Най-съществено е намалението на показателя, оценен за жените в риск от бедност (2,8 пр. п.), както и по отношение на децата (1,7 пр. п.).

*

Проблематиката, обхващаща емпирично изследване на разпределението на домакинствата по доход и свързаните с него показатели за подоходно неравенство и бедност, е особено актуална в светлината на целите на ЕС по „Стратегия 2020“ за постигане на „интелигентен и устойчив“ растеж на европейската икономика, който обаче да бъде и „приобщаващ“ – със силен акцент върху създаването на работни места и намаляването на бедността. От тази гледна точка безспорна е важността на детайлното изследване на промените в показателите за неравенство и бедност – общо за населението и по социалнозначими подсъвкупности, които могат да се обяснят с промени в политиките по доходите и социалната защита. Във връзка с това резултатите от направения тук анализ дават по-ясна представа какво конкретно е постигнато чрез тези промени през периода 2011-2015 г., имайки предвид условната промяна в показателите, измерена чрез представения специфичен аналитичен подход.

Изследвани са ефектите на промените в политиките по преките данъци, осигуряването и основни обезщетения и помощи (лични и наследствени пенсии от фондовете на ДОО, помощи с подоходен тест и без подоходен тест) върху разполагаемия доход и риска от бедност за периода 2011-2015 г. През този период не настъпват такива промени в данъчноосигурителното и социалното законодателство, които да окажат съществено влияние върху формирането и динамиката на разполагаемия доход на домакинствата в България. Промените в политиките по социалните трансфери водят предимно до общ положителен ефект, макар и от порядъка на 2-3 процентни пункта реално увеличение на разполагаемия доход за всички домакинства. Допълнително към това при пониските децилни групи, към които са насочени основно политиките в тази област, повишението е между 3 и 6%. Ефектът се дължи главно на реално нарастване на пенсионните трансфери, както и на увеличения при трансферите с подоходен тест. Трябва да се отбележи обаче, че реалното изражение на ефекта от промените в политиките е завишено, тъй като през разглеждания период ръстът на цените е сравнително нисък и дори отрицателен между 2013 и 2015 г. Предоставените в анализа нови данни за промените в данъчно-трансферните политики показват, че въпреки положителния ефект от политиките върху бедността, за да се подобри съществено стандартът на живот в България, са необходими допълнителни мерки.

Емпиричните резултати за ефектите от промените в политиките по доходите на лицата и домакинствата в България са получени чрез използването на системата EUROMOD – паневропейския симулационен модел за анализ на данъчно-трансферната интервенция върху доходите на домакинствата в страните от ЕС. Моделът осигурява изследователска инфраструктура, която позволява формулиране на задания и извличане на аналитични резултати чрез изолиране на ефекти, които следва да се дължат само на влиянието на промените в политиките през дадена година спрямо избрана предходна година. Информационното осигуряване на изчисленията чрез EUROMOD, базирано върху ежегодното общоевропейско представително извадково изследване на доходите на домакинствата по източници в страните от ЕС „Статистика на доходите и условията на живот“, определя високата надеждност и валидност на резултатите. Това дава основание моделът да се използва като един от основните инструменти за извличане на аналитична информация при мониторинга на „Социалната ситуация в ЕС“ от ГД „Заетост“ (вж. например Leventi et al., 2013). Възможностите на EUROMOD за оценяване на специфични показатели, които да информират вземащите решения относно данъчно-трансферните политики, са значителни, но до голяма степен недостатъчно оползотворени. Това важи още повече за България, където е налице безспорен потенциал за емпиричните социални анализи, насочени към подпомагането на процесите по формулиране, планиране и текущ мониторинг на реализацията на политиките в тази сфера.

Използвана литература:

Бошнаков, В., И. Тасева, Е. Тошева (2014). Данъчно-трансферен симулационен модел за България: възможности за сравнителни социално-икономически анализи чрез EUROMOD. - Статистика, бр. 3, с. 9-36.

Цанов, В., Б. Богданов (2012). Еволюцията на неравенствата като предизвикателство към социалната политика. - Статистика, бр. 3 - 4, с. 45-78.

Цанов, В. (2014). Тема на фокус: Неравенство и бедност – динамика и политики за тяхното ограничаване. – В: Институт за икономически изследвания при БАН. Годишен доклад 2014 „Икономическо развитие и политики в България: оценки и очаквания“, раздел IV, с. 125-148.

ИПИ (2015). Бедност и неравенство в България. Методологически коментар и преглед на данните. Доклад по проект „Активно гражданство и добро управление в борба с бедността“ (EEA Grants). С.: Институт за пазарна икономика.

МС (2014). Закон за изменение и допълнение на Закона за данък добавена стойност. Преходни разпоредби.

МТСП (2012). Отчет за степента на изпълнение на утвърдените политики и програми по бюджета на Министерството на труда и социалната политика за 2011 г., www.mlsp.government.bg, последен достъп януари 2016 г.

МТСП (2013). Отчет за степента на изпълнение на утвърдените политики и програми по бюджета на Министерството на труда и социалната политика за 2012 г., www.mlsp.government.bg, последен достъп януари 2016 г.

Ефекти на промените в данъчно-трансферната система върху разпределението на доходите...

МТСП (2014). Отчет за степента на изпълнение на утвърдените политики и програми по бюджета на Министерството на труда и социалната политика за 2013 г., www.mlsp.government.bg, последен достъп януари 2016 г.

МТСП (2015). Отчет за степента на изпълнение на утвърдените политики и програми по бюджета на Министерството на труда и социалната политика за 2014 г., www.mlsp.government.bg, последен достъп януари 2016 г.

НСИ (2016). Доходи, разходи и потребление на домакинствата. Паричен доход, www.nsi.bg, последен достъп март 2016 г.

Bargain, O. and T. Callan (2010). Analysing the effects of tax-benefit reforms on income distribution: A decomposition approach. - *Journal of Economic Inequality* 8(1), p. 1 -21.

De Agostini, P., A. Paulus, and I. Tasseva (2015). The effect of tax-benefit changes on the income distribution in 2008-2014. EUROMOD Working Paper N EM11/15. Colchester: ISER, University of Essex.

Hills, J., A. Paulus, H. Sutherland, and I. Tasseva (2014). A lost decade? Decomposing the effect of 2001 - 11 tax-benefit policy changes on the income distribution in EU countries. ImPRovE Working Paper 14/03.

Leventi, C., J. Navicke, O. Rastrigina, H. Sutherland, E. Ozdemir, and T. Ward (2013). Nowcasting: Estimating developments as regards the risk of poverty and income distribution in 2012 and 2013. Research note N1/2013. Social Situation Monitor, EC DG for Employment, Social Affairs and Inclusion.

Sutherland, H. (2014). Multi-country microsimulation. – In: O'Donoghue, C. (ed.). *Handbook of Microsimulation Modelling (Contributions to Economic Analysis, Vol. 293)*. Emerald Group Publishing Ltd., p. 77-106.

Sutherland, H., and F. Figari (2013). EUROMOD: the European Union tax-benefit microsimulation model. - *International Journal of Microsimulation*, Vol.6 (1), p. 4-26.

Tasseva, I. V. (2016). Evaluating the performance of means-tested benefits in Bulgaria. - *Journal of Comparative Economics* (forthcoming).

Tosheva, E., D. Draganov, D. Dimitrova, I. Tasseva, and V. Boshnakov (2015). EUROMOD Country Report Bulgaria 2011-2015. EUROMOD Project Country Reports, Colchester: ISER. University of Essex.

Tsanov, V., P. Ivanova, S. Panteleeva, and B. Bogdanov (2013). Growing Inequalities and their Impacts in Bulgaria. Growing Inequalities' Impacts Project, GINI Country Report: Bulgaria.

EUROMOD (2016). Effects of tax-benefit policy changes across the income distributions of the EU-28 countries: 2013-14 and 2014-15. Institute for Social and Economic Research, University of Essex.

Eurostat (2016). Main Tables, Income and Living Conditions. "People at risk of poverty or social exclusion by age and sex [ilc_peps01]" (extracted on April 20th, 2016).

13.V.2016 г.